

MINISTRY OF ITAUKEI AFFAIRS

MINISTRY OF ITAUKEI AFFAIRS
ITAUKEI TRUST FUNDS COMPLEX
87 QUEEN ELIZABETH DRIVE, SUVA
P.O.BOX 2100, GOVERNMENT BUILDING, SUVA, FIJI.

TELEPHONE: (679) 3100 909

FAX: (679) 3317 077

Ika30 ni Me, 2017

CAU NI TABACAKAKA ITAUKEI

Ni bula vinaka na turaga, marama, cauravou, goneyalewa kei kemuni ragone.

Ena macawa qo, au na gadreva meu na vakamacalataka na duidui ni rua na vosa qo, na tavo kei na sevu. E gadrevi meda vakararamataki ena yavu ni vakadidike vosa me baleta na vakayagataki ni vosa na tavoci kei na sevutaki. Sa toka qori e vica na parakaravu ni vakadidike ni Tabana ni Vosa & iTovo Vakaviti me baleta na rua na qori.

Na **tavola** (na imatai ni 'a' e sega ni yara me vaka ena yaca ni kau vuata, e lekaleka ga). Na vosa vakaLau qo e kena ibalebale na 'delanimati', na vanua e dau cere ni mati qai dromu ni ua, e vu mai na vosa na 'tavo', kena ibalebale na 'yara se bili waqa'. Na tavola gona, na vanua e dau yara se bili kina na waqa.

Au sa cavuta qori na 'tavo', baleta ni sa rogo vakalevu nikua na 'tavoci'. A cava sara mada na tavoci? E dua na kena ibalebale, ni voci vakataki koya (me vaka na 'tadola' e kena ibalebale na 'dola vakataki koya'), me vaka beka na kuli ni jaina e dau tavoci; ni tavoci vakalevu, eda kaya ni 'tatavocivoci' – e druataki mada na ikuri 'ta', qai druataki tale ga na yavu ni vosa, na 'voci'.

Ia e duatani na 'tavoci' au via vaqaqa mada – na kena dau kacivaki ni sa vakarau 'tavoci' na ivola vou, se na tepi ni sere vou, se dua na isoqosoqo vou... E donu beka na kena vakayagataki na vosa qo se sega?

Nida via dikeva tiko na ibalebale ni 'tavo' kei na kena dewa, 'tavoca' se 'tavoci', meda tekivu mada mai na isevu ni iVolavosa ni noda vanua, na nei Misi Kakili (David Cargill) mai Lakeba. Me vaka e kilai levu tu, na turaga qo a dua vei rau na vakacabe lotu ena noda vanua, ena 1835. A vakoro ena vakadidike vosa mai Sikoteladi, na nona vanua. Me vaka na nona ilesilesi, sa tekivu vakavola sara o Misi Kakili na vosa vakaviti kece e dau rogoca voli mai Lakeba (qo na vosa vakaLakeba ga, ni se bera ni digitaki tale e dua na vosa me vosa raraba e noda vanua), kei na kedra vakadewa vakaPeritania.

Ni sa dewa i Rewa ena Julai 1839, sa qai vola tale ga e levu na vosa vakaRewa, e yasa ni vosa vakaLakeba kei na kena vakadewa sa vola oti tu mai. Ni qai biuti Rewa tale ena Julai ni 1840, ni sa mate vakaloloma na marama radinitalatala, ratou sa qai kuria nona cakacaka ni vola vosa vakaRewa na nona itokani, me vakataki Misi Jaka (Thomas Jagger). E yaga vakalevu vei keda nikua na nona ivola, meda kila kina na vosa era se vakayagataki ena dua na drau vitusagavulu na yabaki sa oti, kei na kedra ibalebale. E levu e tautauvata ga, ia e so sa veisau.

Qo gona na ivakamacala ni vosa vakaLakeba na 'tavoca' a vola o Misi Kakili: **tavoca** 'to launch or land canoe'. E vakaraitaka tale ga ni tautauvata ga na kena vakaRewa.

Na ivolavosa nei Misi Kakili e volailiga. Na isevu ni iVolavosa tabaki ni vosa vakaViti, na nei Misi Seleutu (David Hazlewood), taba ena 1850 mai na yanuyanu vakaturaga o Viwa. Qo na ivakamacala ni vosa eda vaqaqa tiko: **Tavo**, v. intr.**Tavo-ca** v. tr. to launch a canoe, or draw one ashore. Tavo bale, to draw a canoe over a low neck of land etc, for nearness. See Taubale.

E tautauvata gona na ibalebale ni 'tavoca' mai Lakeba, Rewa, kei Viwa: e kena ibalebale meda yarataka se biliga na waqa (se boto nikua), veitalia se da yarataka se biliga i vanua se i wai, e tavo vata ga. E sega ni kena ibalebale ni se qai yara vakadua i wai ni sa ta oti – qori e dua kena soqo vakavanua na 'kanabaleti'. Ena dua na gauna ni vakadidike a

qaravi mai Nukui mai Rewa, ni dau muri na boto mai Nasali se Lokia i loma ni veitiri qai via mati na vanua, ni kasa na boto e dau kacivaki 'Ia tavo!', qai bili na boto me yacova ni sa nawa ni sa titobu tale na wai.

Koya gona, ni dau tukuni se kacivaki ni sa vakarau tavo se tavoci e dua na ivola, se sidi vou ni sere, se isoqosoqo vou, e dau vaqaqa na lomaqu, "Sa, ena sega ni suasua?" O cei sara mada me na yarataka se biliga i wai na ivola qori? Cava sara mada e yarataki se biligi kina i wai, e vinakati beka me kasa na ivola e matasawa, se vinakati me lai nawa e matana qai vakarewa me soko?

Io, sa dina, na vu ni leqa qo na 'vakadewa vakayalowai'. E dua beka e wilika ni tabaki ena ivolavosa ni dua na vakadewa vakaperitania ni tavoca na 'launch', sa qai tete na kena vakayagataki. Na vakadewa matau ni vosa qo sa tu rawa vei keda. Nida qai meketaka vakadua e dua na meke, se dua na sere ni koniveredi, vakabibi me caka na kena soqo e mata ni turaga se marama ni noda vanua, eda kaya ni da 'sevu meke' se 'sevu sere'. Koya gona, nida soqo meda rekitaka e dua na ivola se isoqosoqo vou, eda 'sevu ivola' se 'sevu isoqosoqo'. Tu na inima luvu na waqa!

Au nuitaka ni na veivuke na ivakamacala qo ena noda digitaka donu na vosa vakaViti eda vakayagataka ena noda veitalanoa ena veisiga.

Ni kalougata saka.

**Naipote Katonitabua
Vunivola Tudei ni Tabacakacaka iTaukei**